

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

N. Carøe.

Ruprecht Geisspuscher

36
G

SÆRTRYK AF DANSK KLINIKS
FESTSKRIFT TIL PROF. JULIUS
PETERSENS 70-AARS FØDELS-
DAG, DEN 29. DECEMBER 1910

FRA FORFATTEREN.

RUPRECHT GEISSPUSCHER

KONG CHRISTIAN III SAARLÆGE

AF

K. CARØE

Ruprecht Geisspuscher.

Kong Christian III Saarlæge.

Af K. Carøe.

Først fra Christian III Regeringstid vides det med Sikkerhed, at der ved Hoffet har været fast ansatte Bartskeerer eller Saarlæger. Fra Kong Hans' og Dronning Christine's Regnskaber kendes ganske vist Navnene paa en Række Bartskeerer, der har været lønnede af Hoffet; men det ser nærmest ud, som om man i Reglen da har benyttet Bartskeererne paa de forskellige Steder, hvor Hoffet, paa sine Rejser fra Slot til Slot Riget rundt, tog Ophold; og fra Christiern II og Frederik I Tid kendes overhovedet slet ikke nogen til Hoffet knyttet Bartskeer.

Den første Bartskeer, som med Sikkerhed vides at have faaet fast kongelig Ansættelse, er *Mikkel von Finstingen*, som Christian III i August 1533 lod hente fra „Pommernland“, og som kort efter kaldes for „Hertugens Saarlæge“ og i 1539 „kongelig Lifarst“. Foruden denne vides efterhaanden *Paaske*, *Jakob Hasbart* og *Joakim Lange* at have været ansatte som Saarlæger hos Christian III og endelig *Ruprecht Geisspuscher*,¹⁾ om hvem der haves de fyldigste Oplysninger, som ogsaa levede længst, og hvis Navn er bevaret til Efterverden ved hans Beretning om Kongens sidste Sygeleje, det ældste Skrift, der vides at være forfattet af en dansk Kirurg.

Som de fleste af Christian III Saarlæger har Ruprecht Geisspuscher vistnok været tysk af Fødsel; hans Skrift er da ogsaa affattet paa tysk; men om hans Oprindelse og Fødselsaar vides intet; rimeligvis ligger det omkring 1500; heller ikke vides det,

¹⁾ Hans Navn skrives som saa ofte i ældre Tider meget forskelligt: Geypush, Geisbusk, Giesbusk, Geisaust; ved en Fejltagelse af Rasmus Glad kaldes han Geilshemius (en Forveksling med Prof. jur. Rimbert Geilshemius) og derfra skriver sig rimeligvis atter Navnet Geilchenius.

naar han er kommen som Bartskeer til Ribe, hvor Kongen vistnok har lært ham at kende under et af sine Ophold paa Ribarhus. Selv siger Geisspuscher ved Nytaarstid 1559, at han da har været Kongens Saarlæge i 20 Aar, altsaa fra c. 1539; men først 24 Marts 1541 vides han at være bleven fast ansat; da tilsagde han Kongen at ville lade sig bruge som en „Wundarst“, hvor kgl. Majestæt har ham behov og tilsiger ham; thi har kgl. Majestæt lovet ham hvert Aar at skulle oppebære af Rentemesteren i Jylland, saa længe han behøver ham i sin Tjeneste, 30 Gyldenmønt aarlig Besolding ved Paaske, 1 Okse, 4 Svin og $\frac{1}{2}$ Tønde Smør til Mikkelsdag samt en sædvanlig Hofklædning²⁾ om Aaret, og skal samme Aars Tjeneste begyndes nu til Paaske og saa forfølges Aar fra Aar.

Fem Aar senere, 1546, var Geisspuscher's Besolding 250 Mark, og desuden fik hver af hans tre Svende 24 Mark og til Beklædning 7 Alen engelsk Klæde til Kjortel, Hose og Hætte, 7 Alen grovt Klæde til Foder hertil, 5 Alen Sardug til en Trøje og 5 Alen grovt Lærred til Foder inden samme, en Hat og et Par Støvler.

Geisspuscher vedblev, efter at være bleven kgl. Saarlæge, at bo i Ribe, hvor han 6 Maj 1542 af Kongen fik skænket til sig og sine Arvinger en Del af det tidligere Graabrødrekloster, et Stenhus liggende tvært paa Kirkegaarden og strækkende sig i Længden Sønder og Nør 58 Alen, og et Strykke Jord og Gaardsrum, som ligger Vester bag samme Stenhus og strækker sig i Længden fra Huset 82 Alen og i Bredden Sønder og Norden 52 Alen, lige bredt ved begge Sider. Gaden skal være 15 Alen bred tvært for samme Hus og indtil Adelgaden, som gaar imod Domkirken (nuværende Grydergade), saa at ingen skal bygge ham og hans Arvinger til Skade og Fortrængsel.

Kongen maa have sat megen Pris paa Geisspuscher, thi han skænkede ham stadigt ny Gaver; 5 Jan. 1555 fik han en Kronens Jord i Ribe, en Del af Graabrødrekirkegaarden (denne havde Kongen i øvrigt tidligere skænket Byen til Kvægtorv), som laa op til hans eget Hus, 80 Alen langt i Øst og Vest og 18 Alen bredt i Syd og Nord, med den Forpligtelse, at hvis der byggedes paa den, skulde der sættes god Købstadsbygning derpaa, og 25

²⁾ En Afbildning af de danske Hofsinders Dragt i 1543, gengivet efter Originalen i Rigsarkivet, findes i Troels Lund's „Dagligt Liv i Norden“ IV, Folkeudgaven Side 27.

December samme Aar fik han desuden et Stenhus næst op til hans eget Hus, dog skulde den Brønd, som laa uden for dette Hus, altid blive ved Magt, menig Mand til Bedste.³⁾ Men selv hermed lod Geisspuscher sig ikke nøje, han overskred sin Tilladelse til at indtage en Del af Kirkegaarden, og maatte derfor 1559 udstede en Erklæring til Magistraten om, at han havde sat et Gærde Norden for sin Gaard, Sonden op til Gaden (den nordlige Graabrødregade) og derved indesluttet det Jordsmon, som Graabrødrekirke tilforn stod paa, videre end de 18 Alen, som Kongens Brev indeholdt; hvorfor han forpligtede sig til at rykke Gærdet tilbage, saa snart Borgemestre og Raad forlangte det.

Foruden disse varige Gaver skænkede Kongen ham 28 Sept. 1551 en Tønde Sild fra Falsterbo og i Maj 1555 en halv Læst (6 Tønder) Malt; og desuden havde han fri Befordring paa sine Rejser mellem Ribe og Kolding, hvilken Ribe By ydede.

Kongens Helbred, der altid havde været skrøbeligt, var efterhaanden blevet daarligere, og da hans højtansete Saarlæge *Jakob Hasebart*, der 1553 var bleven indkaldt fra Lübeck, døde 1556, har Kongen rimeligvis ikke ønsket at ansætte en ny og fremmed Saarlæge, men foretrukket at knytte Geisspuscher nærmere til sig; thi 27 April 1556 fik denne Brev om forhøjet Løn, saaledes at han i sin Livstid skulde oppebære 300 Mark danske ved Paaske og en sædvanlig Hofklædning til sig selvanden (5: ogsaa for en Svend) samt 2 Øksne, 6 Svin, 1 Tønde Smør, 1 Kvarter (15 Snese) Hvidlinger, 24 Tønder Rug og 24 Tønder Byg til Mikkelsdag, saaledes, at Pengene som hidtil skulde udbetales af Rentemesteren og Fødevarerne leveres fra Riberhus, men han skulde saa ogsaa bestandig være hos Kongen og maatte kun drage bort med dennes Tilladelse.

I de følgende Aar er Geisspuscher da fulgt med Kongen paa dennes Rejser rundt om i Landet, medens hans Familie vides at være bleven boende i Ribe; og det er vel dette daglige, fortrolige Samliv med Kongen, der paa sit Dødsleje kalder Geisspuscher for „Mein lieber Sohn“, som har tilskyndet ham til at give en Skildring af Kongens virksomme Liv og smertefulde sidste Sygdom, som denne bar med stor Sjælsstyrke og Taalmod.

I en Række af Aar havde Kongen lidt af Bryst- og Hjærtetilfælde, der ofte tvang ham til at holde Sengen, og hertil kom

³⁾ Denne Brønd, den saakaldte Graabrødrekilde, findes endnu.

i de sidste Aar ogsaa en Lidelse i det ene Ben, der i December 1558 synes at være gaaet over til en stærk Betændelse, som hurtigt lod alt Haab ude. Samlede om Kongens Dødsleje paa Koldinghus var da foruden hans sædvanlige Livmedikus Cornelius Hamsfort,⁴⁾ den ogsaa som Livmedikus fungerende Prof. med. Jakob Bording⁵⁾ og de to Kirurger, Ruprecht Geisspuscher og Joakim Lange;⁶⁾ desuden Kongens to Hofpræster, Paul Noviomagus og Anders Mortensen, samt Erik Walkendorf, der kaldes Kongens Kammertjener, hvilket vel nærmest vil svare til Kammerherre. Efter Kongens Ønske kom ogsaa til Stede den danske Kansler Johan Friis og den tyske Kansler Andreas von Barby. Af Kongens Børn var kun de to yngste, Hertug Hans og Prinsesse Dorothea til Stede; Tronfølgeren, Prins Frederik, der boede paa Malmøhus, havde, trods Moderens indtrængende Opfordringer til at komme, stadigt skudt sin Afrejse ud og naaede først til Kolding nogle Dage efter Faderens Død; den næstældste Søn Prins Magnus opholdt sig da i Dresden hos sin ældste Søster, Kurfyrstinde Anna af Sachsen.

Alle disse Personer nævnes i det lille tyske Skrift, i hvilket Geisspuscher har skildret Christian III Regering i dens Hovedtræk og særligt, hvad der tildrog sig ved Kongens Dødsleje paa Koldinghus i December 1558. Det er udkommet noget ind i 1559 og findes i flere Udgaver, der synes omtrent samtidige, men frembyder smaa Afvigelser, saa at de muligvis snarere er optrykte efter Afskrifter. Originaludgaven er vistnok den, der er „Gedrucket zu Hamborg bey Johan Wickrath den Jüngern“, 14 Sider i Kvart; to andre er uden Trykkested; en fjerde og vistnok den yngste er „Gedruckt zu Dantzick durch Franciscum Rhodum“; alle er de i Kvart og paa højtysk; dog findes der i Hamborgerudgaven en Del plattyske Ord og Stavemaader, der tyder paa, at det er faldet Forfatteren vanskeligt at skrive paa højtysk. Kort efter Hamborgerudgaven udkom en plattysk Oversættelse af denne „Getrucket tho Hamborch by Johan Wickradt dem Jüngern“ i meget lille Oktav. Den findes ligesom de

4) F. 1509, d. 1580, Livmedikus 1544.

5) F. 1511, d. 1560, Prof. med. og Livmedikus 1557.

6) Nævnes kun ved denne Lejlighed som kgl. Barber, er dog muligvis identisk med den kgl. Saarlæge Jakob, der i 1558 fik skænket en Kronens Gaard, og som i Februar 1559 var paa Kalundborg Slot og „opskar gamle Kong Christiern (II)“, medens C. Hamsfort i øvrigt ledede Obduktionen.

andre Udgaver i det kgl. Bibliotek (Universitetsbiblioteket ejer ingen af disse Udgaver) og er hist og her lidt afvigende fra Originaludgaven, særligt har den paa et enkelt Sted en fuldstændig Omskrivning, der nok kunde tyde paa, at Forfatteren har indset eller er bleven gjort opmærksom paa, at Originaludgaven paa dette Punkt er noget uklar. I det hele gør den plattyske Udgave Indtryk af at falde mere naturligt, mere mundret end den højtyske, og der kan vistnok være Grund til at antage, at den skyldes Geisspuscher selv, og at han her udtrykker sig i det Sprog, han var opdragen i og som faldt ham lettest. Der er til denne Udgave føjet et Par Tillæg, først en kort Bemærkning om, at Kongens Begravelse fandt Sted 13 Febr. 1559, og at der da i tre Dage blev ringet med Kirkeklokkerne Morgen og Aften, ogsaa i Hamburg og Lübeck, og dernæst en temmelig udførlig Beretning om Kongens Kroning i København 12 Aug. 1537, der aabenbart skyldes et Øjenvidne, muligvis Geisspuscher selv.

Foruden disse fem tyske Udgaver ejer det kgl. Bibliotek tillige en dansk Oversættelse, der ligesom den plattyske er i meget lille Oktav; den bærer Aarstallet 1559, men Trykkestedet er ikke angivet. I alt væsentligt følger den nøje de tyske Udgaver, men den er saa stærkt beskaaret og forkortet, at den næppe fylder otte smaa Sider; blandt andet er saa godt som alle Navne, derimellem Geisspuscher's, udeladte i den.

De mange Udgaver vidner om, at Skriftet har vakt Opsigt; muligt, at der findes flere end de seks, som det kgl. Bibliothek ejer; der kan være Grund til at formode, at en i Frankfurt 1562 udgivet „Erzählung von Christiani III, Königes von Danemarck, seligem Absterben“ er det samme Arbejde, men da det ikke findes herhjemme, og da det kun kendes af en kort Omtale, lader det sig ikke afgøre.

I Tyskland synes dette Skrift at være blevet en Folkebog; det kan nemlig næppe være andet end denne Bog, som Gustav Freytag sigter til i Indledningen til „Bilder aus der deutschen Vergangenheit“, hvor han siger: „Was im Hause am liebsten gelesen wird, ist der astrologische Unsinn einer Prophezeiung des alten Wilhelm Friese, des Gottfried Phyller und Hebenstreit, eine Beschreibung der Ausburger Todtenfeier Kaiser Karl's V oder vom gottseligen Ende des frommen Christian Königes zu Dänemark.“

Glemte i Tidernes Løb er det heller ikke blevet. Da Hans

Gram i 1737 skrev sin Fortale til den latinske Udgave af Krag og Stephanus' Christian III Historie, kendte han kun den plattyske Udgave, af hvilken han citerer et større Stykke; og i Sandvig og Ørslef's danske Oversættelse af dette Værk 1776—1779 er den højtyske Udgave optaget fuldstændigt i Supplementet. Allerede inden den Tid var den 1752 bleven optrykt i Flensburg af Olaus Henricus Moller, der ved, at den plattyske Udgave har eksisteret, men ikke kender den; det er ogsaa her, at det tidligere omtalte i Frankfurt 1562 udgivne Skrift nævnes.

Men siden den Tid er dette gamle Skrift næsten fuldstændigt gaaet i Glemme; i sin naive Troværdighed virker det dog saa tiltalende, at man godt kan forstaa, at det blev en Folkebog for sin Tid, og endnu kan det læses med Interesse.

**Warhafftig
vonn Gläubwirdig**

Bericht/ vonn dem Christlichem vnd saligem abscheide/ des Durchleuchtigsten/ Grosmechtlichsten/ Hochgebornen Fursten vnd Hern/ Hern Christian zu Dennemarcken/ Norwegen der Wenden vnnnd Gotten König/ Hertzogen zu Sleswygh/ Holstein Stormarn vnd der Ditmarschen Graffe zu Oldenburgk vnd Delmenhoffs etc. Dem Gott gnedich sey/ vffs kurtzte vorfasset.

Anno. M.D.Lix.⁷⁾

Epitafium und christlicher Abscheidt.

Dieser christlicher König und theurer Fürst ist alle Zeit, zum meisten wohl in die 18 Jahr her, mit Krankheit und Schwachheit behaftet gewesen, hat gleichwohl seiner Berufung nach und frommen christlichen Gemüthes halben nicht unterlassen können, sondern, durch alle wichtige Handlung durch sein selbst hat wollen regieren, damit einem jedern in seiner Rv. Ma. Reiche und Ländern möchte Recht wiederfahren, und ein christlich Ordnung und gute Polizei im Reiche möchte erhalten werden, hat auch von Anbeginne seiner Regierung das wahrhaftige göttliche Wort unsers lieben Herrn und Heilands Jesu Christi geliebet und welcher sein Rv. Ma. durch sein ganzes Reich eingepflanzt und lauter und rein hat predigen lassen, welches genugsam beweislichen, das sein Rv. Ma. das göttliche Wort auch an jedern seiner Rv. Ma. König-

⁷⁾ Titlen er her gengivet bogstavret efter Hamborgerudgaven; i det følgende er Retskrivningen moderniseret for at gøre Skriftet lettere læseligt.

reichen und Ländern als Norwegen, Island, Gotland hat lassen hart einpflanzen und seine gelehrte Männer darein gesetzt und darin zum ewigen Testament und ewiger Gedächtniß bestätigt, welches sein Kö. Ma. mit großer Beföstung und Mühe hat zuwegen gebracht.

Item, Hat auch die hohen Schulen und Studia zu Kopenhagen in Dänemark fundiert und mit großer Beföstung seine gelehrte Leute, die sein Kö. Ma. dahin gefordert und mit großer Rente zu derselbigen Aufenthaltung gestiftet und gegeben hat.

Item, Hat auch derselbige hochgedachter, theurer König die ganze Bibel in dänischer Sprache in Druck lassen ausgeben zu einer ewigen Gedächtniß, woran sein Kö. Ma. keine geringe Beföstung angewandt hat, wie das genugsam beweislich, daß sein Kö. Ma. mit seinem ganzen Gemüth seines ganzen Handels und Wandels unsern lieben Herrn Christum, unser aller Seligmacher und Erlöser, mit seinem heiligen Evangelio mit getreuen Herzen gemeint und geliebet hat wie dann hiernach folget.

Nun zum kurzen ein halb Jahr vor seinem Abgang

Hat sein Kö. Ma. hin und wieder im Reich umher gezogen um alle gute Ordinanz zu recht zu bringen, auf daß ein gute Polizei im Reich möchte gehalten werden und den armen Unterthanen kein Unrecht beschehe, hat sein Kö. Ma. großen Mangel der armen Leute und Bettleren erforschet, daß der zu viel umher gezogen sindt, hat sein Kö. Ma. herlich betrachtet solches fürzukommen, welches sein Kö. Ma. mit einem Herrntage, welcher gehn Kolding ist vorgeschrieben worden, zuwegen gebracht hat, daß man in allen Städten im ganzen Reich ein Hospital anrichten sollte, desgleichen in allen Orten ein seine Schickung mit den Armen gemacht und auch reichlichen darzu gegeben der armen Leute Nothdurft zu unterhalten.

Item, Hat auch auf demselbigen Herrntage ein aufrichtig königlich Recess, darin alle andere vorige Recess, so von Kö. Ma. zuvorn verordnet war, sind gänzlich und klarlichen revicirer zu ewiger Gedächtniß zu erhalten.

Item, Hat auch auf denselbigen Herrntage mit allem Fleiß der geistlichen Bischöffe, Superintendenten und Pastoren, so die reine Lehre göttliches Wortes verkündigen und lehren sollen, ihre Einkunft ohne jenigen Nachtheil bekommen zu ewiger Unterhaltung göttliches Wortes und reiner, wahrer Lehre zu erhalten.

Item, Hat auch zu allen Schulen zugelegt und gegeben, darmit die arme Schüler zu der Lehre und Tugend möchten erhalten werden. Dieweil aber sein Kö. Ma. vernommen und vermerket, daß sein Kö. Ma. durch sein behaffte Krankheit ist kranker und schwacher geworden, hat sein Kö. Ma. mit allem Fleiß dies und alle andere richtige Handel betrachtet, darmit Einigkeit und Fried im ganzen Reich möchte erhalten werden und sonderlichen Gottes Wort zu Lobe des Allmächtigen fleißig gehandelt und erhalten werden.

Item, Wie aber sein Kö. Ma. weiter vermerket, daß sein Schwachheit je mehr und mehr sich vermehret und zugenommen hat die

Schwachheit sein Kö. Ma. zu Bette gedrungen zu bleiben, und sein Diener beide vom Adel und auch vom Unadel haben müssen über sein Kö. Ma. wachen. Ist sein Kö. Ma. mit einem sehr grossen Fluß auf der linken Seiten behaftet geworden, welches sich in einem Schenkel gesetzt mit einem sehr grossen Geschwulst, darvon seiner Kö. Ma. ein grosse Schmerz entstanden, und sein Kö. Ma. in grosser Pein und Wehe gelegen ist. Hat sich zugetragen auf einem Freitag vor dem heiligen Christtag (23. Dec. 1558), welcher ist die zehnte Tag, vor seinem Abgang und Vertheidung von dieser Welt geschehen ist, ist einer seiner Doctorn mit Namen Doctor Cornelius (Hamsfort) zu seiner Kö. Ma. gekommen, hat sein Kö. Ma. ihm ein guten Morgen gesagt, darnach gegen den Doctor angefangen und gesagt: „Lieber Herr Doctor, es ist einer in dieser Nacht bei mir gewesen und mir gesagt, daß ich sollte Geduld tragen mit meiner Krankheit bis zum neuen Jahrestage, alsdann soll sich mein Krankheit verwandeln und zu einem guten Ende kommen“. So hab ich als einer seiner Diener mit Namen Rupprecht Geyspüscher, Kö. Ma. Wundarke in die zwanzig Jahr lang gewesen, hab angefangen: „Es wird E. Kö. Ma. also geträumet haben“. Hat sein Kö. Ma. wiederum gesprochen: „Er hat mirs also gesagt, denn es hat der Doctor gehört und der ehrenveste Erick Walckendorff und Melcher Puzlitz seiner Kö. Ma. Hoffschneider und seiner G(nade) Barbierer mit Namen Joachim Lange von Stettin und mehr andere, die auf die Zeit im Gemach gewesen sein“.

Ungefährlich 3 Tage zuvor, ehe denn seine Kö. Ma. in Gott verchieden, hat sein Kö. Ma. Befehl gethan, daß man sollte eine Todtenbahre verfertigen, auf daß wenn man seiner Kö. Ma. Bette machen würde, daß Kö. Ma. darauf ruhen könnte.⁸⁾

Item, Dieses also geschehen, hat sich die Schmerz und Schwellen je mehr und mehr zugenommen von Tage zu Tage, wiewohl durch die Doctoren und Wundärzten grosser Fleiß ist gebraucht worden; hat aber die Krankheit nicht wollen unterlassen, sondern je heftiger procedieret mit Geschwulst und Schmerzen bis zum neuen Jahrestage, wie der löbliche König zuvor gesagt.

So hat sein Kö. Ma. am Morgen wie die Glocke zwei geschlagen nach Mitnacht gegen mir gesagt, als ich dieselbe Nacht über sein Kö. Ma. gewacht habe, hat er mich zu seiner G(nade) berufen an das Bett und gesagt: „Mein lieber Sohn, reiche mir dein Hand her und greiff mir an meine linke Seiten, dar kommt der, der mirs thun will, ich hoffe es soll nicht lange währen, sondern bald einen guten

⁸⁾ I den plattyske Udgave er dette Sted omskrevet udførligere og mere forstaaeligt: „Item, vor dren Dagen ungeverlidt er denn syne Kön. May. ys in Godt verchieden, hefft syne Kön. May. bevalen, dat men scholde eine Børe vorverdigen, de gelid were ener Todtenbøre, Hefft auerst vorgegeven, dat syne Kön. May. sic darup wolde leggen laten, beth so lange dat men syner Kön. May. Bedde maken tonde, so ys de Børe na syner Kön. May. begher gemaket worden. Na deme auerst Kön. May. ys vorscheden, da ys dat Lic dar up gesettet worden, Und ys tho gelövende, dat syne Kön. de silve Børe dar tho hafft bestellen laten, wo wol syne May. solckes nicht up dat düdlikste hefft tho erkennen gegeven“.

Ende nehmen, es wird diesen Tag nicht auswarten, sondern bald einen guten Ende nehmen". So hab ich geantwortet: „Ey nein gnädigster König, das verbiete Gott, ich hoffe des nicht“.

Item, Hernach als die Glocke drei geschlagen, hat sein R^ö. M^a. die Doctores zu sich fordern lassen, und so es näher dem Tage gewesen ist, daß man das Schloßspforten geöffnet, hat sein R^ö. M^a. den Predicanten Magistrum Paulum zu sich fordern lassen, und hat sein R^ö. M^a. gegen ihm sein Reich gethan, und allein im Gemach ungefährlich ein halbe Stunde gewesen; darnach die Thüren geöffnet, und hat der Predicant ein feinen Sermon gethan, und um den Glockenschlag zehn hat sein R^ö. M^a. das hochwürdige Sacrament zu sich genommen, welches sein R^ö. M^a. auch zuvorn vor neun Tagen genommen.

Item, Dieses alles geschehen, hat die R^ö. M^a. sein Gemahl die Königin zu sich fordern lassen und zu ihrer R^ö. W. gesagt: „Mein herzliebes Weib, ich vernehme mein Zeit ist kommen, daß ich aus dieser Welt abscheiden muß, derhalben bitt ich freundlich, gieb dich zu Frieden und bleib in Gottes Furchten und unterweils unsern lieben Sohn, daß er wolle weislichen regieren und seine armen Untersassen zu Gottes Ehre erhalten und mit keiner ungebührlichen Schazungen oder neuer Unpflicht auflegen“. Hat ihrer R^ö. W. wollen einen Schlüssel überantworten, welchen aber ihre R^ö. W. vor grossem Herzleide und bitterlichen weinende nicht können oder wollen annehmen oder Antwort darauf geben können; hat die Königin wiederum Erlaubniß genommen und also bitterlichen weinende in ihrer Gnaden Gemach gegangen.

Item, Darnach hat sein R^ö. M^a. die jungen Herrn, als seinem Sohn Herzog Hans und Fräulein Dorothea zu sich fordern lassen. Wie sie kommen sind, hat er ihnen die Hand gegeben; so sind sie allebeide vor ihren Herr Vater auf ihr Knie gefallen; so hat sein R^ö. M^a. ihnen die Hand auf ihr Häupter gelegt und sie gebeten in Gottes Furchten zu leben und sie in beiden Parteien gesegnet und ihnen die Hand gegeben und sie unter Gottes Benedeiung befohlen zu erwachsen; sind sie beide weinende geworden von ihren Herrn Vater weggegangen.

Item, Darnach er den Herrn Barby erwählten Bischof zu Lübeck, und Herrn Johan Frisen den Canclern Boten gesandt und zu sich fordern lassen und mit den beiden geredet, daß sie sollten helfen und rathen, daß doch das Reiche in Ruhe und Friede möchte bleiben und in Andacht zu Gottes Ehren, Lob und Preis möchte erhalten werden.

Darnach den beiden Herrn befohlen seinen Dienern, so in dem Gemache waren, edel und unedel, anzusagen, sein R^ö. M^a. ließ ihnen allen sämtlich bedanken auf das allergnädigste für ihren getreuen Dienst, und daß man sie reichlichen ablegen sollte, welcher die beiden Herrn in Gegenwärtigkeit den Dienern stracks angezeigt haben; ist also geschehen; darnach hat sein R^ö. M^a. die beiden Herrn wieder von sich lassen gehen.

Und hat sein R^ö. M^a. die Königin wiederum zu sich fordern

lassen. Wie ihr Kö. W. kommen zu seiner Gnaden gesehen und vermerkt die große Schwachheit, und daß es sich je mehr und mehr zum Tode nabet, hat ihr Gnad angefangen bitterlich zu weinen und gesagt: „Ach mein lieber Herr, ich bitt euch lauter um Gottes Willen, hab ich euch mein Lebelang mit Worten verzürnet, wollt es mirs verzeihen“.

So hat sein Kö. Ma. wiederum gesagt: „Mein herzliebes Weib, gieb dich zu Frieden, du hast mich nicht zuwieder gewesen, das ist alles vergeben; wir haben wohl gelebet, sondern verheiß mit unsern lieben Sohn, daß er möge weislich regieren, und fehr dich von dieser Welt, denn es ist hier ein kurze Zeit“. Ist aber ihr Kö. W. bitterlich weinende geworden von ihm gegangen, und sein Kö. Ma. hat ihr ein guten Nacht gegeben und sie gesegnet.

Item, Darnach hat sein Kö. Ma. angefangen mit seinen Dienern zu reden, wie hiernach folget, und einem jedern sein Hand gegeben, so viel als im Gemach waren, und einem jedern sonderlich seines getreuen Dienstes auf das allergnädigste bedanket, und dem Doctor wieder befohlen seinem lieben Sohn, dem jungen Prinzen, anzusagen, wenn er sein Besoldung, so sie vorhin bei seiner Kö. Ma. gehabt, die Zeit ihres Lebens gönnen wollte.

Darnach hat sein Kö. Ma. begehrt zu singen den Psalm: „Mit Fried und Freud ich fahr dahin“. Darnach: „Mitten wir im Leben sein“. Zum dritten: „Nun laß uns den Leib begraben“.

Darauf hat Mag.) Paul geantwortet: „Ach gnädigster König und Herr, das hat noch lange Zeit genug, wir wollen den noch nicht singen“. Hat sein Kö. Ma. gesagt: „Ach ja, ich mag denn so gern hören“. Ist also angefangen und gesungen geworden.

Hat darnach stille gelegen ein wenig, so hat der ander Predicant Magister Andreas einen kleinen Sermon vor seiner Gnaden gethan.

Darnach hat sein Kö. Ma. begehrt, daß wir möchten alle sämtlich auf unser Knie fallen und den allmächtigen Gott bitten um einen beständigen Glauben; welches also geschehen.

Item, So hat sein Kö. Ma. ein wenig geharret und doch mittlerzeit dem Doctor die Hand ausgestreckt und den Puls greiffen lassen und den Doctor fleißig vermahnet, er wollte ihm bei Zeiten ansagen, wenn er vernehmen würde, daß sich der Puls erlegen würde.

Hat darnach wieder begehrt zu singen: „Nun bitten wir den heiligen Geist“.

Darnach hat Meister Andreas wiederum etliche Sprüche angefangen aus der heiligen Schrift; hat sein Kö. Ma. bald begehrt, daß wir möchten auf unser Knie fallen und unsern lieben Gott treulichen bitten, daß der allmächtige Gott wolle sein Kö. Ma. bei einem standhaften Glauben erhalten; welches also geschehen ist.

Darnach ist der Predicant Meister Paul wiederum aufkommen; der hatte seinen Vater, der ein Tag zuvor in Gott verstorben war, begraben lassen; hat er also wiederum angefangen einen schönen Sermon; hat sein Kö. Ma. begehrt den Glauben (Psalmen: „Wir glauben all an einen Gott“) zu singen; welches also geschehen ist.

Also hat sein Kö. Ma. angefangen und gesagt: „Es will nun

halb ein Ende nehmen, ich muß wandern, doch hab ich gut wandern, ich hab den Weg, die Wahrheit und das Leben bei mir“.

Darnach ist Rō. Ma. sehr geschwächt worden.

Hat aber sein Rō. Ma. noch einmahl zu singen begehrt: „Mit Fried und Freud ich fahr dahin“ etc. Und hat Rō. Ma. selbst das erste Vers mit gesungen.

Darnach ist sein Rō. Ma. ganz schwach geworden, daß wir sind allsammen weinen worden auf unser Knie gefallen und das Vaterunser gebeten. Als nun die Glocke hin bei vier Schlägen, hat der Predicant Meister Paul einen schönen Sermon eingeföhret: „Also hat Gott die Welt geliebet“.

Unter diesen Spruch hat der Predicant Rō. Ma. hart vernahnet bei einen Christlichen und standhaftigen Glauben zu bleiben; welches auch geschehen. Dann hat sein Rō. Ma. sein Angesichte gegen den Predicanten gewendet und nicht von ihm gewendet, bis die Glocke halbweg fünf geschlagen ist, dann also säntzliglich in Gott den Herrn entschlafen, dem Gott gnädig sei, und ist also ein Kind Gottes ohne jenigen Zweifel.⁹⁾

Indholdet af dette Skrift stemmer i alt væsentligt med den Ligtale, som Livmedikus Jakob Bording holdt 13 Febr. 1559 ved Kongens Bisættelse i St. Knuds Kirke i Odense, men i denne Tale siges det, at det var Cornelius Hamsfort, der om Kongens natlige Syn udtalte: „Jeg slutter, at det har været en Drøm“, og i Sascrides' Sørgedigt over Christian III tillægges denne Ytring en af de tilstedeværende Medici, hvorfra den rimeligvis er gaaet over i Stephanius' Christian III Historie.

Det kunde da næsten se ud, som om Geisspuscher's Skrift kan være fremkommet som en Protest mod denne Fremstilling og mod den fuldstændige Forbigaaelse af hans Navn ved denne Lejlighed, hvor det sagtens har ligget under den lærde Professors Værdighed at tage noget Hensyn til en Saarlæges Virksom-

⁹⁾ I den plattyske Udgave lyder Slutningen saaledes: „Under dusssem Spröke hefft de Predicant Rōn. May. hart vormanet By enem Christliken und stanthaffigen Geloven tho blyvende, welches od also geichen. Do hefft Rōn. May. syn Angesicht tegen den Predicanten gewendet und jic nicht wedder van eme gekeret, beth dat de Glocke us halffwege Byve gewesen up den namiddach; do us he also sachtmödigen up Nie Jaresdach disses M.D.Lix Jares in Godt den Heren entslaffen, synes ölders en L.v. und syner Kegeringe in xxii Jare. Dem Godt guedich sy. Und us also ein Kindt Godes ane allen twyvel“.

hed ved Behandlingen af den døende Konge. Det er da heller ikke uden en vis Selvfølelse, at Geisspuscher omtaler sin Nær-værelse ved den Lejlighed og sin ligefremme Udtalelse til Kongen, der jo slet ikke havde rettet sin Bemærkning om Synet til ham men til Cornelius Hamsfort; rimeligvis har Jakob Bording ikke selv været til Stede, men faaet Tildragelsen fortalt og derfor maaske troet, at det var Hamsfort, der svarede.

Geisspuscher's nøgterne Opfattelse af den dybttroende Konges Syn har aabenbart vakt en vis Opmærksomhed og ikke behaget alle; det fik han at høre i det latinske Sørgedigt, som Professor i hebraisk, Johannes Sascrides, udgav kort efter Kongens Død:

Dicam etenim, neque visa premam miracula Regia.

Quanquam ea vix capiet credere tardus homo:

Nuncius en illi coelo demissus ab alto

Astitit et summum dixit adesse diem,

Cumque ait, incipiet novus annus, desinet iste

Morbus, et incipiet tum nova vita tibi.

Talia dicta dedit, levibusque evanuit auris,

At non quæ dederat dicta abiere simul.

Ergo dies Rex ante decem prædicere mortis

Novit, dum Medici non potuere, diem.

Somnia, dicenti, sunt, quæ Rex inclyte narras!

Respondet non sunt somnia, visa loquor.

Idque iterat post sæpe, sibique fatetur eundem

Paulatim proprius mortis adesse diem.

I den danske Oversættelse af Stephanius' Christian III Historie er dette Digt gengivet, men rigtignok meget frit og langt mere vidtløftigt end i Originalen:

Men fort før Kongens Død ham et Mirakel stede,
som jeg at melde her kan ikke gaa forbi,

(skønt man vel efter dem behøver ej at lede,

som Vantro hindre vil at finde sig heri).

Da Gud, som Kongens Tro og rene Gudsfrøgt kendte,

lød ham advare om hans Død, som forestod,

ved en af Englene, som han til hannem sendte,

der og for Kongens Seng sig straks indfandt lod

og ham med disse Ord begyndte at tiltale:

Naar med det gamle Aar et nyt omveksler sig,

skal Gud din Sygdoms Ve med Lægedom hufvade

og til et bedre Liv herfra forflytte dig.

Saaledes faldt hans Ord, hvorpaa han sig straks vendte fra Kongens Seng og for hans Dine rent forsvandt; men Talen svandt ej bort, thi Kongen Livet endte paa Nytaarsdag, saa man dens Rigtighed befandt. Saaledes kunde vor højstfelig Konge sige ti Dage forud sin bestemte Afskedsdag, da hans Hoflæger ej det mindste kunde sige i denne hemmelig og for dem skjulte Sag. Thi en iblandt dem, som lidt selvkløgt vilde være, gav fore, at det af en Drøm en Virkning var, men Kongen ham igen forjiret ved sin Ære, at Engelen for ham sig viste aabenbar. Det samme hørte man ham ofte igentage ved anden Lejlighed og rent bekende, at han vidste, paa hvad Dag han fra sin Sygdoms Plage befries skulde og et bedre Liv saa fat.

Geisspuscher's frimodige Svar har dog aabenbart ikke skadet ham; ikke alene beholdt han de Indtægter, som Christian III havde lovet ham paa Livstid, men han beholdt ogsaa sin Stilling under Frederik II og fik ny Begunstigelser, thi 26 Novbr. 1565 blev han fritagen for Skat og al kongelig og borgerlig Tynge i Ribe, saa længe han bruges i Kongens Tjeneste, og 5 Maj 1568 fik hans Hustru Anne Brev om, at hun, hvis hun overlever sin Ægtefælle, aarlig maa oppebære 12 Tønder Rug og 12 Tønder Byg af den Genant, hendes Mand har Livsbrev paa, hvilke Lensmanden paa Riberhus skal levere hende, og desuden være fri for al borgerlig Tynge, saa længe hun sidder som Enke.

Rimeligvis har Geisspuscher paa den Tid følt sig gammel og svag og derfor bestræbt sig for at sikre sin Hustrus Fremtid; han døde ogsaa næppe et Aar efter, vistnok i Begyndelsen af 1569.

Trods sin Stilling og de dermed forbundne gode Indtægter og store Gaver synes det efter Christian III Død at være gaaet tilbage for Geisspuscher, saa at han blev nødt til at sælge sine Ejendomme; thi 29 Nov. 1561 fik Fru Abild Skeel, der var gift med Lensmanden paa Riberhus, Niels Lange, Skøde af Geisspuscher paa hans Gaard, Grund, Stenhuse, Gaardsrum, Abildhave og Urtehave. Efter den Tid vides Geisspuscher at have ejet et Hus paa Nederdam, hvilket dog var saa stærkt behæftet med Gæld, at Arvingerne efter Peder Stub, Slotsfoged paa Skod-

borghus, og Peder Rantzau i Forening i 1572 havde 650 gamle Daler til gode i det.

At det stod smaat til for Geisspuscher's Enke fremgaar ogsaa af, at Lensmanden paa Riberhus 24 April 1571 fik Brev om, at Kongen for Enkens Fattigdoms Skyld havde undt hende, at hun i et Aar maatte beholde den „Fetallie“, som hans Fader havde undt hendes afdøde Mand; og at den samme Begunstigelse tilstodes hende med Hensyn til Pengelønnen, ses deraf, at den kongelige Tolder i Ribe Peder Hegelund 13 Aug. 1571 mødte paa Bytinget og tilkendegav, at Kongen i sin Tid havde befalet ham at udbetale Anne, salig Rubbert Geisspuscher's, et Aars Løn efter hendes Mand ifølge et Løfte, som Kongens Fader tidligere havde givet denne. Han lod derfor tinglæse hendes Kvitering for at have modtaget 150 Mark ved Mikkelsdag 1569 og ved Paaske 1570 ligeledes 150 Mark og desuden 63 Mark for et Aars Klædning

En Overenskomst, som Enken sluttede faa Aar efter Geisspuscher's Død, giver et ejendommeligt Indblik i Lægeforhold i de Tider. De bedre stillede Bartskeer var da indrettede paa at optage syge i deres Hus og behandle dem der (i 1613 nævnes 2½ Mark som de ugentlige Kostpenge for en saadan syg i Ribe), og det maa ogsaa have været Tilfældet med Geisspuscher, thi 11 Jan. 1571 sluttede hans Enke Forlig med Borgemester i Ribe Jens Hegelund om, at denne skulde betale hende 170 enkende (enkelte) Daler, hvorimod han selv skulde kræve sin Søstersøn Peder Stub i Aalborg for det, „han tærede og blev skyldig den Tid, han laa syg under salig Mester Rubbert's Haand“; rimeligvis er da Borgemesteren i sin Tid gaaet i Borgen for Søstersønnens Kur og har til sidst maatte bekvemme sig til at betale denne for den Tid meget betydelige Sum, som vidner om, at Kirurgerne allerede dengang forstod at skrive store Regninger.

Om Geisspuscher's Børn vides kun, at han i alt Fald havde to Døtre; den ene, hvis Fornavn ikke kendes, var i 1557 gift med Jakob Bartskeer i Ribe, muligvis den samme, som 16 Martis 1537 af Christian III havde faaet skænket et Stenhus for sig og sine Arvinger mod gratis at forbinde og læge de arme syge Mennesker i Hospitalet.

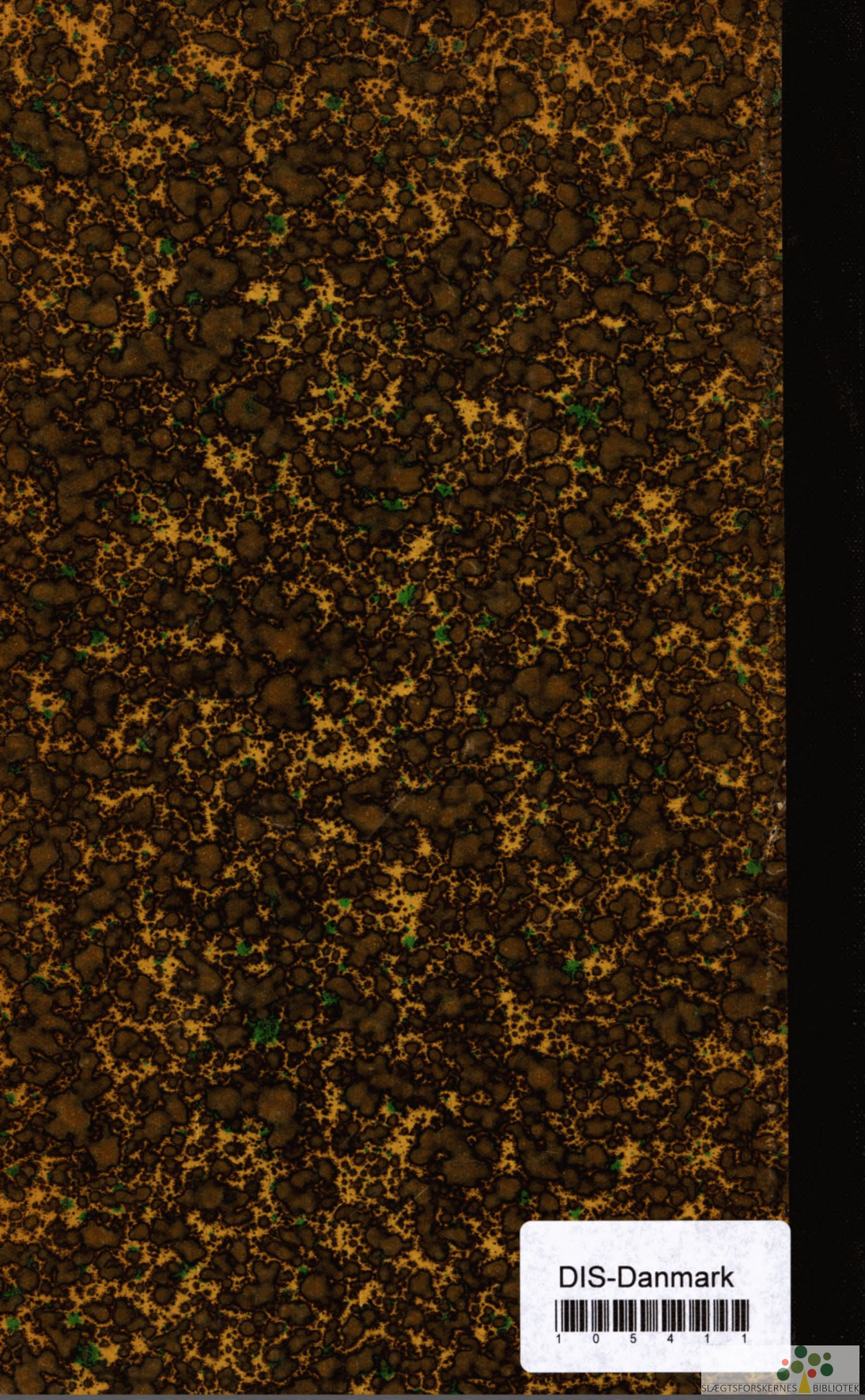
Den anden Datter, Marine, var gift med Anders Foss, der først havde været Præst i Stege, men 1583 blev Biskop i Bergen,

hvor hun i 1590 blev beskyldt for at være Medvider i en Trolddomssag; det var i de Tider en meget farlig Beskyldning; samme Aar var i Bergen Slotspræst Absalon Pedersen's Enke Anne Pedersdatter bleven brændt som Troldkvinde; og Slotsherren Peder Thott, med hvem den myndige og stridbare Biskop altid laa i Trætte, gjorde, hvad han kunde for at komme hans Hustru til Livs; men da Angiveren blev overbevist om vitterlig Usandhed, bortfaldt Anklagen. Af Bispeparrets ni Børn blev to Døtre gifte med Læger i Bergen: Dorothea med Villads Adamsen, som kom til Bergen 1599 og døde der 1616, og en, hvis Navn er ukendt, med Henrik Høyer, som var kommen til Bergen 1593 og døde der c. 1615; mere end som Læge gjorde han sig bekendt som dygtig Botaniker og Ornitolog og tillige ved sine Studier til Norges Historie og mødtes paa dette Omraade med Svigerfaderen, Anders Foss, der var en fremragende historisk Forsker.

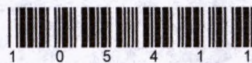
Af sine samtidige vides Geisspuscher i Litteraturen kun at være omtalt af Rasmus Glad (Erasmus Lætus) i hans Digt: „De Republica Noribergensi“; og hans Efternavn er endda der forvekslet med Prof. jur. Rimbertus Geilshemius; i Fortalen til dette Skrift gives en Karakteristik af Christian III, og Rasmus Glad faar derved Lejlighed til at nævne denne Konges Læger og Kirurger: „Conflictabatur subinde morbis, iisque et maximis profecto et interdum etiam longissimis, a quibus tamen eluctatus est partim naturæ beneficio, partim ope medicorum, qui apud hunc regem summo semper loco et habiti sunt et autoritate valuerunt. Inter eos tamen peritia ac medendi felicitate clarissimos novi Johannem Pomerium Anglum, Jacobum Bordingum et Cornelium Amsfortium, doctores; Paschatium vero, Jacobum Hasenbarthium et Robertum Geilshemium, chirurgos, qui et viri erant boni et artificio præstabant eccellente, aulamque secuti certe consilio magnisque deliberationibus hanc curam circa sanitatem regis perfecerunt; donc circumacta mali istius ultima fatalique periodo, sanctam profecto et gloriosam inter suos vitam Coldingi Christianus finit“.

Denne Fortale er skrevet i December 1572, altsaa henved fire Aar efter Geisspuscher's Død, men Skriftet udkom først 1574 ; det er vistnok det eneste, i hvilket hans Navn forekommer ; i ingen af de forskellige Ligtaler, der blev holdte, skrevne og udgivne ved Christian III Død nævnes Geisspuscher, der dog i saa mange Aar havde været nøje knyttet til Kongen og haft hans fulde Tillid lige til hans Død.

Danske Kancelliregistranter 1535—1550. — Kancelliets Brevbøger 1551—1592. — Kinch: Ribe Bys Historie. — Saml. til jysk Historie og Topografi 1 R. IX. —

DIS-Danmark

1 0 5 4 1 1

